

УДК 811.161.2'272'276.3-053.5'246.2
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-34>

Тетяна ФЕЦАН,
 orcid.org/ 0009-0006-8714-4681
 викладач
 Стамбульського університету,
 (Стамбул, Туреччина),
 аспірантка кафедри української мови та славістики
 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
 (Тернопіль, Україна) tetianafecan@gmail.com

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО У ТУРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Статтю присвячено функціонуванню українського шкільництва в Турецькій Республіці. Зазначено, що активні глобалізаційні та міграційні процеси, які спостерігаємо в сучасному світі, а також швидка інтеграція українців у іншопольське середовище ставлять перед українською діаспорою особливе завдання – збереження себе як національно-культурної субстанції. Закцентовано на тому, що українська діаспора в Туреччині набула офіційного статусу зовсім недавно. Із початку виникнення українських організацій у Турецькій Республіці постало питання про виховання дітей та навчання їх української мови. Українські суботні школи почали формуватися у великих містах Турецької Республіки з 2017 року. Окреслено важливість українських суботніх та недільних шкіл, дитячих літніх таборів для збереження української мови, культури та ідентичності в багатокультурному іншомовному турецькому середовищі, увиразнено роль таких шкіл у вихованні свідомих українців. Наголошено на важливості врахування міжкультурних особливостей під час освітньо-виховного процесу, оскільки Турецька Республіка – мусульманська країна, де майже 99% громадян сповідують іслам. Це потрібно враховувати під час організації та святкування традиційних християнських свят, оскільки більшість учнів школи – із мусульманських родин.

Описано типи освітніх установ, які навчають дітей української мови у Туреччині та проаналізовано діяльність українських суботніх шкіл у найбільшому місті Турецької Республіки – Стамбулі. Зокрема, у цьому місті при Українському товаристві взаємодопомоги діють суботні школи (Українська суботня школа (Європа), Українська суботня школа «Веселка») і дитячий літній табір «Барвінок». Метою заснування табору було створення українськомовного середовища для місцевих українських дітей Стамбула та сприяння їхньому всебічному патріотичному вихованню. Підсумовано, що одним із ключових чинників збереження української самобутності є шкільництво.

Ключові слова: українська мова, українська діаспора, українське шкільництво, мовне середовище, українська ідентичність, білінгвізм.

Tetiana FETSAN,
 orcid.org/ 0009-0006-8714-4681
 Lector
 Istanbul University,
 (Istanbul, Türkiye),
 Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies
 Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University
 (Ternopil, Ukraine) tetianafecan@gmail.com

UKRAINIAN EDUCATION IN THE REPUBLIC OF TURKEY

The article is devoted to the functioning of Ukrainian schooling in the Republic of Turkey. It is noted that the active globalization and migration processes that we observe in the modern world, as well as the rapid integration of Ukrainians into a foreign cultural environment, pose a special task to the Ukrainian diaspora – the preservation of itself as a national and cultural substance. Emphasis is placed on the fact that the Ukrainian diaspora in Turkey recently acquired the official status. Since the beginning of Ukrainian organizations in the Republic of Turkey, the question of raising children and teaching them the Ukrainian language has arisen. Ukrainian Saturday schools began to be formed in large cities of the Republic of Turkey in 2017. The importance of Ukrainian Saturday and Sunday schools, children's summer camps for the preservation of the Ukrainian language, culture and identity in a multicultural foreign-language Turkish environment is outlined, the role of such schools in the education of conscientious Ukrainians is highlighted. The importance of intercultural features during the educational process is emphasized, since the Republic of Turkey is a Muslim country, where almost 99% of citizens practice Islam. This should be taken into account when organizing and celebrating traditional Christian holidays, since most of the school's students come from Muslim families.

The types of educational institutions that teach children the Ukrainian language in Turkey are described and the existence of Ukrainian Saturday schools in the largest city of the Republic of Turkey – Istanbul is analyzed. In particular, Saturday schools (Ukrainian Saturday School (Europe), Ukrainian Saturday School "Veselka") and children's summer camp "Barvinok" operate in this city under the Ukrainian Mutual Aid Society. The purpose of establishing the camp was to create a Ukrainian-speaking environment for local Ukrainian children in Istanbul and to promote their comprehensive patriotic upbringing. It was concluded that one of the key factors in the preservation of Ukrainian identity is schooling.

Key words: the Ukrainian language, the Ukrainian diaspora, the Ukrainian schooling, language environment, the Ukrainian identity, bilingualism.

Постановка проблеми. Активні глобалізаційні та міграційні процеси, які спостерігаємо в сучасному світі, а також швидка інтеграція українців у іншопольтурне середовище, ставить перед українською діаспорою особливе завдання – збереження себе як національно-культурної субстанції. Звісно, що уникнути асиміляції неможливо, але «говорити про повне зникнення української етнічності за межами України теж не варто» (Божук: 5). У наш час багато українців мешкає за кордоном і перебуває в тісному спілкуванні із представниками інших культур. Для того, щоб українські мігранти, тепер громадяни інших країн, знали українську мову, історію та культуру, а також відчували зв'язок зі своєю етнічною батьківщиною, як стверджує І. Форостюк, важливим є існування українських національних закладів освіти за кордоном (Форостюк, 2020: 196).

Проблеми розвитку освіти українців рідною мовою у світовому освітньому просторі досліджували Б. Ажнюк, І. Лопушинський, Л. Масенко, О. П'ятковська, С. Романюк, І. Руснак, О. Хорошковська та ін. Т. Бевз аналізує у своїх дослідженнях проблеми та перспективи сучасної української діаспори, а збереження етнічної ідентичності та освітні проблеми закордонного українства – у центрі уваги Л. Мазурка (Форостюк, 2020: 196). Все ж тема українського шкільництва за кордоном ще не набула достатнього висвітлення. Це увиразнює **актуальність** задекларованої проблематики.

Мета статті – проаналізувати діяльність українських шкіл вихідного дня на території Туреччини, визначити їхню роль у збереженні українськості в турецькому культурному середовищі та окреслити проблеми, які виникають під час організації освітнього процесу. Методологія дослідження базується на міждисциплінарному підході, що пов'язує лінгвістичну, політологічну та психологічну проблематику.

Одним із ключових чинників збереження української самобутності є шкільництво. Шкільництво, або шкільна справа, – це організація освіти в країні для виховання молодого покоління. Сьогодні українські школи за кордоном є не лише освітніми закладами, а й осередками культури, що забезпечують маленьких українців доступом

до мови, історії, традицій та культурної спадщини своєї батьківщини. Крім своєї основної освітньої функції, вони виконують не менш важливу місію – сприяють формуванню культурної ідентичності учнів (Українські школи, 2024).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних науковців свідчать про те, що найважливішим чинником успішної інтеграції в соціумі є мовна інтеграція. Саме опанування мови країни поселення дає можливість ефективніше інтегруватись у всіх сферах, зокрема у соціальній, економічній, політичній. Проте виникає й інше питання – «збереження рідної мови як засобу ідентифікації в іншомовному середовищі» (Романюк, 2021: 139). Тому освітнє завдання української діаспори – навчити дітей української мови, яка є основним критерієм національної ідентичності українців (Романюк, 2015: 75).

На думку С. Єрмоленко, українці прагнуть зберегти свою самобутність, самосвідомість, свою мовну, культурну, історично-природну сутність (Єрмоленко, 2017: 5). «Передаючи новим поколінням українську мову, знання про Україну та її історію, українські релігійні та культурні традиції, українська світова спільнота прагне зберегти свою першооснову» (Божук: 6).

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська діаспора в Туреччині набула офіційного статусу зовсім недавно. Із початку виникнення українських організацій у Турецькій Республіці постає питання про виховання дітей та навчання їх української мови. Українські суботні школи почали формуватися у великих містах Турецької Республіки з 2017 року.

Станом на 2024 рік у Турецькій Республіці діють 20 українських спілок: у Бурсі «Товариство українців в Бурсі»; в Ізмірі «Об'єднання українців Ізміра» та «Українська спілка солідарності в Ізмірі»; в Анталії «Спілка української культури і солідарності», «Середземноморське об'єднання українців м. Анталія», «Українська родина», «Покоління майбутнього»; у Стамбулі «Українське товариство взаємодопомоги», «Українське культурне товариство», «Спілка української культури і солідарності»; в Анкарі «Українська спілка»; у Мармарисі «Спілка українців Марма-

рису»; в Адані «Культурно-освітнє товариство солідарності, співпраці та дружби Адани та України»; у Конії «Спілка культури та взаємодопомоги українців м. Конія»; в Аланії «Асоціація солідарності «Українська Аланія»; у Кушадаси «Українська культурна спілка»; у Мерсіні «Мерсінська культурно-туристична та освітня асоціація»; у Бодрумї «Українці Егейського регіону» та «Українці в Бодрумї»; у м. Коджаелі «Спілка українців Коджаелі» (Українська громада, 2024).

Майже при кожній українській організації діють українські суботні чи недільні школи, українські класи. Оскільки українська діаспора Турецької Республіки є досить молодою, відповідно і школи, які існують на базі українських організацій почали формуватися недавно. Якщо порівняти із США, то там перша українознавча школа відкрилася у 1893 році при церкві (саме церкви стали першими українськими осередками, а керівниками були священники); за статистикою 1985 року – їх було більше 30 (Форостюк, 2020: 197).

У багатокультурному суспільстві важливим аспектом діяльності для українських шкіл є врахування міжкультурної взаємодії (Форостюк, 2020: 198). Турецька Республіка – мусульманська країна, де майже 99% громадян сповідують іслам. Це потрібно враховувати під час організації та святкування традиційних християнських свят, таких як Різдво, Великдень, свято Миколая, адже більшість учнів школи – із мусульманських родин.

У нинішніх умовах, коли багато українських дітей змушені були покинути рідні домівки через війну РФ проти України і шукати тимчасовий прихисток в інших країнах світу, постали нові виклики, пов'язані з потребою продовжувати освіту в навчальних закладах інших країн. Враховуючи особливості системи освіти Турецької Республіки, не всі тимчасові переселенці можуть відвідувати місцеві заклади освіти, зокрема школи. Основною проблемою є відсутність документів із попереднього місця навчання. Можливість навчатися в державних освітніх установах надається лише тим учням, які отримали статус міжнародного захисту та посвідку на проживання. Варто зазначити, що освіта в турецьких державних школах надається виключно турецькою мовою. Якщо польську чи будь-яку іншу слов'янську мову українські діти можуть опанувати значно швидше, то із турецькою все набагато складніше. Тому більшість дітей, які втекли від війни до Туреччини, навчаються дистанційно в Україні. Єдиним місцем спілкування із ровесниками, а також можливістю не відчувати себе самотніми у чужій країні, є українознавчі школи.

Наприклад, в Анкарі, крім Української дитячої студії, що діє при Українській спілці, у 2022 році після початку повномасштабного вторгнення почала працювати ще одна школа, яку відвідували більше 80 дітей. Ця школа була для тимчасових українських переселенців. Там викладали усі загальношкільні предмети. «Функціонувала школа майже рік, тому що більшість переміщених осіб повернулася додому або до третіх країн», – зазначає активістка спілки пані Ганна П.

Останніми роками Україна почала активніше налагоджувати контакти з українськими громадами близького й далекого зарубіжжя у різних сферах. Це важливо з огляду на те, що українці є носіями української культури, мови, духовності, репрезентантом й голосом України у світі. Відповідно до статті 12 Закону України про закордонних українців «держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами» (Закон України, 2004). Українська держава підтримує діяльність українських організацій за кордоном, зокрема й суботніх та недільних шкіл. Але немає ще певного методично-організаційного підходу у сфері освіти. На жаль, досі немає підручників та посібників для суботніх та недільних шкіл, які були б адаптовані до здобувачів українського зарубіжжя, спостерігаємо брак літератури українською мовою (Газізова, 2021: 38). Важливим складником підтримки є й фінансування українських шкіл за кордоном.

Є такі типи освітніх установ, які навчають дітей української мови у Туреччині:

- суботні школи або навчальні заклади при громадських організаціях;
- середні школи з турецькою мовою навчання, де українська є в списку як факультатив (наразі немає жодного класу);
- заклади освіти, які проводять навчання українською мовою, працюючи за українською освітньою програмою (Куньч, 2023: 19).

До першого типу начальних установ належать: Українська суботня школа в Стамбулі (Європа); Українська суботня школа в Стамбулі «Веселка»; Українська суботня/недільна школа в Анталії «Джерело»; Українська суботня школа «Українська родина» в Анталії; Українська суботня школа в Бурсі; Українська дитяча студія в Анкарі; Українська суботня школа в Конії; Українська школа в Мармарисі; Українська суботня школа в Адані та Мерсіні; Український дитячий садок в Аланії; Українська суботня школа в Ізмірі.

Прикладом третього типу є Міжнародний лицей ім. Т. Шевченка, де навчаються українці та представники інших національностей. Освітній

процес у ліцеї здійснюється в рамках співробітництва з Міжнародною українською школою при Міністерстві освіти та науки України і за державною програмою українських загальноосвітніх шкіл (Українська громада, 2024). Варто зазначити що Міжнародний ліцей імені Т. Шевченка є приватною навчальною установою, тому не всі тимчасові переселенці мають змогу там навчатися.

Розглянемо для прикладу діяльність суботніх шкіл, які діють при Українському товаристві взаємодопомоги у Стамбулі. Це Українська суботня школа (Європа) та Українська суботня школа «Веселка». Українська суботня школа (Європа) розпочала свою діяльність у 2017 році. Перші заняття проводилися у приміщенні Генерального консульства України в Стамбулі, оскільки власного приміщення спілка ще не мала. Цей освітній осередок був створений для навчання й виховання дітей із змішаних сімей (переважно мами цих дітей українки); для вивчення української мови, культури, літератури, історії, географії; для того, щоб діти, які є наполовину українцями, не втрачали зв'язок із Батьківщиною своєї матері. Школи стали необхідністю для батьків (переважно матерів), які є свідомо патріотично налаштованими. Вони відчули необхідність дати своїм дітям все можливе в умовах іншого етнічного середовища, прищепити їм не тільки любов до української мови та України, а й дати їм знання про історію, культуру і традиції свого рідного краю. У більшості випадків українська мова є іноземною для цих дітей. Мігранти намагаються пояснити своїм дітям важливість знання української мови і чим це їм допоможе в майбутньому (Ключковська та ін., 2022: 197). Навчальна програма орієнтована саме на учнів-білінгвів, адже у більшості українсько-турецьких сімей у вихованні дітей спостерігається двомовність (йдеться про турецьку та українську/російську). На сьогодні школу відвідують близько 40 дітей. Після повномасштабного вторгнення було набагато більше, оскільки до занять приєднувалися діти-переселенці, які на той час мешкали в Стамбулі. Заняття проводяться у трьох групах: 1) дошкільнята (діти 3–5 років), 2) середня група (діти 6–9 років) та 3) старша група (діти 11–14 років). У навчальному плані школи передбачені такі предмети: розвиток мовлення, читання і художнє мистецтво для наймолодших; українська мова, природознавство та образотворче мистецтво для середньої групи; українська мова, українська література та країнознавство для найстаршої групи учнів. Для всіх вікових груп діє театральний гурток.

Українська суботня школа «Веселка» заснована у вересні 2018 року. За словами очільниці школи пані Наталі Г, у школі діє сім вікових груп, які охоплюють дітей віком 2,5–16 років. У групах навчається від 5–6 до 10 дітей, кількість коливається протягом року. У групах, де більшість дітей-білінгвів (а саме 80%), навчання української мови проводиться за програмою для двомовних дітей. У групах, де переважають діти-переселенці, навчання проводиться за програмою Нової української школи. На вивчення української мови й літератури (читання), згідно з програмою, виділено найбільшу кількість годин. Також у програмі обов'язкових предметів для старших груп є вивчення українських звичаїв і традицій. У школі можна відвідувати і додаткові заняття: арттерапію, танці та мистецтво. Протягом 2023/2024 навчального року на уроках образотворчого мистецтва учні вивчали творчість українських митців. Діти знайомилися із життям і творчістю художників, аналізували їхні роботи та намагалися відтворити картини.

Загалом діти українських мігрантів Турецької Республіки по-різному реагують на спроби їхніх батьків заохотити спілкуватися українською мовою. Легко підхоплюють заохочення батьків і не відчувають дискомфорту ті діти, які з дитинства спілкуються вдома українською мовою. Проте тим, хто зростає в етнічно змішаних сім'ях та перебуває здебільшого в турецькомовному середовищі, спілкування українською мовою дається важче (Ключковська та ін., 2022: 200).

Шкільництво за кордоном репрезентують також курси українознавства, позашкільні заклади (освітньо-виховні інститути, літні оселі, табори), які функціонують при громадських організаціях та церквах як приватні установи (Божук: 6).

Наприклад, дитячі літні табори дають дітям можливість не тільки оздоровитися та цікаво провести час із ровесниками, а й зануритися в українськомовне патріотичне середовище. Тому для українців, які перебувають за межами своєї етнічної батьківщини, основними функціями літніх таборів є комунікативна та соціокультурна.

При Українському товаристві взаємодопомоги у Стамбулі вже п'ятий рік поспіль функціонує дитячий літній табір «Барвінок». Метою його заснування було створення українськомовного середовища для місцевих українських дітей Стамбула та сприяння їхньому всебічному патріотичному вихованню. У Туреччині не дуже розповсюджена практика організації такого типу дитячого відпочинку. Важливим складником цього проєкту є елементи тради-

цій українського Пласту. Ініціаторами започаткування дитячого літнього табору у 2019 році були активісти Українського товариства взаємодопомоги у Стамбулі. Перший та другий табори проходили у досить вузькому колі – учасниками були діти місцевих українців. Улітку 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, реалізація такого проекту стала актуальною, як ніколи. Важливо було дати можливість отримати позитивні емоції дітям із різних регіонів України, які знайшли тимчасовий прихисток у Стамбулі. У 2022 році Українське товариство організувало дві зміни табору, учасниками якого стали 265 дітей.

Із кожним роком збільшується число охочих відвідувати українські суботні школи (Фецан, 2023). Причиною стала відкрита жорстока агресія РФ проти України що спричинила втрату престижу російської мови серед українських мігрантів

Туреччини та свідоме повернення до української мови (Белей, Ровняк, 2023: 5).

Висновки. Отже, українське шкільництво в Туреччині, яке включає в себе українські суботні та недільні школи, дитячі літні табори, театральні та читацькі гуртки є основним чинником збереження української мовно-культурної ідентичності та виконує надважливі етнокультурні функції в житті української громади Туреччини. Хоча українські мігранти не змогли, звичайно, уникнути асиміляційних процесів, водночас вони прив'язані до своєї батьківщини та намагаються передати цей зв'язок свої дітям, громадянам Туреччини. Саме шкільництво є основним чинником збереження українськомовного середовища. Українські школи, студії та дитячі літні табори є тим місцем, де дитина має змогу вивчити українську мову і культуру. Тому задекларована проблематика потребує перманентного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белей Л., Ровняк О. Зміна мовної поведінки українців унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну. *Мовознавство*. 2023. № 5. С. 3–39.
2. Божук Л. Шкільництво закордонних українців як спосіб ширення українськості. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286618858.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).
3. Газізова О. Державні пріоритети у збереженні етнонаціональної ідентичності представниками української діаспори: освітній контент. *Українознавчий альманах*. 2021. № 28. С. 34–38.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.
5. Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 2022. 315 с.
6. Куньч З. Навчання мови як чинник збереження ідентичності українців у Польщі. *Political and Legal Studies*. 2023. Vol. 2. № 3. (September). P. 16–26.
7. Романюк С. Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (XX – початок XXI століття): монографія. Чернівці, 2015. 262 с.
8. Романюк С. Тенденції формування рідномовного освітнього простору мігрантів у полілінгвальному середовищі країн поселення. *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku*. 2021. T. 9. С. 137–152.
9. Про закордонних українців: Закон України від 04.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004 № 25. Ст. 343 Дата оновлення: № 4381-VI від 09.02.2012, № 2834-IX від 13.12.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15Text>
10. Українська громада в Туреччині. *Посольство України в Турецькій Республіці*. 2024. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2024)
11. Українські школи за кордоном: освітні можливості для дітей українців. *Прочерк*. Черкаси, 2024 URL: <https://procherk.info/news/6-info/118235-ukrayinski-shkoli-za-kordonom-osvitni-mozhливosti-dlja-ditej-ukrayintsiv> (дата звернення: 25.09.2024)
12. Фецан Т. Українська мова в громадському житті українців Турецької республіки. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні*: зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжн. участю) (м. Житомир, 21 лют. 2023 р.). Житомир : 2023. С. 144–151.
13. Форостюк І. В. Роль українознавчих шкіл у збереженні національної ідентичності української молоді за кордоном. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. С. 195–203.

REFERENCES

1. Belei L., Rovniak O. (2023) Zmina movnoi povedinky ukraintsiv unaslidok povnomasshtabnoho vtornhennia rosii v Ukrainu [The change in the language behavior of Ukrainians as a result of the full-scale Russian invasion of Ukraine]. *Instytut. Movoznavstvo*. № 5. S. 3–39. [in Ukrainian]
2. Bozhuk L. Shkilnytstvo zakordonnykh ukraintsiv yak sposib shyrennia ukrainskosti [Education of Ukrainians abroad as a way of spreading Ukrainianness]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286618858.pdf> (data zvernennia: 25.09.2024). [in Ukrainian]
3. Hazizova O. (2021) Derzhavni priorytety u zberezheni etnonatsionalnoi identychnosti predstavnykamy ukrainskoi diaspory: osvittii kontent [State priorities in the preservation of ethno-national identity by representatives of the Ukrainian diaspora: educational content]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. № 28. S. 34–38. [in Ukrainian]

4. Yermolenko S. Ya. (2007) *Mova i ukrainoznavchyi svitohliad* [Language and the worldview of Ukrainian studies]. monohrafiia. Kyiv : NDIU, 444 s. [in Ukrainian]
5. Kliuchkovska I., Piatkovska O., Marusyk Yu., Cherepenchuk V., Maniuk Kh. (2022) *Ukrainci Turechchyny: suspilstvo, identychnist, maibutnie. Rezultaty doslidzhennia* [Ukrainians of Turkey: society, identity, future. Research results]. Lviv. 315 s. [in Ukrainian]
6. Kunch Z. (2023) *Navchannia movy yak chynnyk zberezhennia identychnosti ukraintiv u Polshchi* [Language learning as a factor in preserving the identity of Ukrainians in Poland]. *Political and Legal Studies*. Vol. 2. № 3. (September). P. 16–26. [in Ukrainian]
7. Romaniuk S. (2015) *Rozvytok ridnomovnoi osvity ukraintiv u zakhidni diaspori (XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia* [Development of mother-tongue education of Ukrainians in the Western diaspora (20th – early 21st century): monograph]. Chernivtsi. 262 s. [in Ukrainian]
8. Romaniuk S. (2021) *Tendentsii formuvannia ridnomovnoho osvitnoho prostoru mihrantiv u polilinhvalnomu sere-dovyshchi krain poselennia* [Trends in the formation of the native-language educational space of migrants in the multilingual environment of the countries of settlement]. *Rozwój polskiej i ukraińskiej teorii i praktyki pedagogicznej na przestrzeni XIX–XXI wieku*. T. 9. S. 137–152. [in Ukrainian]
9. *Pro zakordonnykh ukraintiv: Zakon Ukrainy vid 04/03/2004 r* [About Ukrainians abroad: Law of Ukraine from 04.03.2004]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004 № 25. St. 343 Data onovlennia: № 4381-VI vid 09.02.2012, № 2834-IX vid 13.12.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15Text> [in Ukrainian]
10. *Ukrainska hromada v Turechchyni* [The Ukrainian community in Turkey]. *Posolstvo Ukrainy v Turetskii Respublitsi*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/> (data zvernennia: 20.09.2024) [in Ukrainian]
11. *Ukrainski shkoly za kordonom:osvitni mozhlivosti dlja ditei ukraintiv*. *Procherk* [Ukrainian schools abroad: educational opportunities for Ukrainian children]. Cherkasy, 2024 URL: <https://procherk.info/news/6-info/118235-ukrayinski-shkoli-za-kordonom-osvitni-mozhlivosti-dlja-ditej-ukrayintsiv> (data zvernennia: 25.09.2024)
12. Fetsan T. (2023) *Ukrainska mova v hromadskom zhytti ukraintiv Turetskoi respubliky* [The Ukrainian language in the public life of Ukrainians of the Republic of Turkey]. *Aktualni problemy movoznavstva ta linhvometodyky v umovakh viiny v Ukraini : zb. materialiv dop. uchasn. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (z mizhn. uchastiu) (m. Zhytomyr, 21 liut. 2023 r.)*. Zhytomyr. S. 144–151. [in Ukrainian]
13. Forostiuk I. V. (2020) *Rol ukrainoznavchykh shkil u zberezhenni natsionalnoi identychnosti ukraintiv za kordonom* [The role of Ukrainian studies schools in preserving the national identity of Ukrainian youth abroad]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. 2020. S. 195–203. [in Ukrainian]